

Deus et offerro servis suis iis, qui injuria opprimitur. Et quoniam divinorum auxiliorum duo genera seu duas diversae potius auxiliū ferendi rationes sunt, a nobis superius expositae: una cum malorum adventus praeceditur, altera cum repellitur eorum impetus; sit haec, ab utraque diversa, ratio tertia, in qua ipsa quidem mala, tametsi nos premant, non repelluntur, sed eorum mutatur efficiencia atque vis. Etemim etsi Deus semper auxilietur suis, tamen non semper corum hostibus aut arma detrahit, aut vires, aut facultates nocendi; quin illud saepe permittit, mali ut in bonos saevientes, et fortunis illos evertant, et tormentis subjiciant et denique vita privent.

Qui igitur, dicit aliquis, auxilio locus est, aut quae opitulandi ratio Deo relinquitur, eo usque progressum ubi est? Magnus sane locus et optima atque Deo maxime digna opitulandi ratio. Nam, ad hunc modum laborantes, suos servos Deus suo veluti in gremio amantissime recipit, receptoque abscondit; id est, eos dolori subtrahit, eripiens ipsis malorum sensum; hoc est, ut iterum interpreter, efficit ut mali morsū non sentiant. Efficit, autem, partim veriasimis rationibus illos erudiendo; plurimum autem, et longe plurimum, id efficit, eorum imbuendo sensus coelesti tanta dulcedine, ut malorum deinceps tormenta atque ictus, non ad cruciatum illis valeant, sed ad laetitiam et voluptatem. Ita fit, ut quae acerba aliis sunt, bonis, cum in ea incidunt, sint laeta et voluptatis plena; quod illi assequuntur, non sensus stupore at quo, sed divinae dulcedinis abundantia, qua eorum pleni sensus ubi sunt, nullus dolor quo se insinuat aut ubi residet vacuus locus relinquitur; atque, ut aquae stilla in ignem immisso non extinguat ipsum, sed magis accendit, sic ad bonorum sensus malorum morsū accedens atque in eos insinuare se cupiens dolor, illa laetissimorum gaudiorum quibus affluunt magnitudine, non absorbetur modo, sed quae Dei virtus est, ex dolore voluptas efficitur. Ex quo intelligitur

quam sint boni adversus mala omnia mirifice a Deo armati atque protecti, quando dolor ipse, simul atque accedere ac perpellere eos incipit, dolor esse desinit. Quo certe fieri nihil potest quod, vel ad leniendos bonorum animos, vel ad irridendos impiorum conatus sit accommodatus: rure, videlicet, illos, furere, saevire, ignes admovere, nova excoxitare supplicia, alia alii mala addere, nullum denique modum imponere suac importunitati; eo porro suo omni labore atque conatu, non modo dolorem ullum non attulisse bonis, sed pro eo segetem illis atque materiam suppeditasse eximiae cujusdam atque maximae voluptatis, nec dolendi solum nullam, sed gaudendi etiam plurimas atque maximas attulisse illis causas.

Atque hujus generis auxilii et a malo liberationis, cum interiorum bonorum sensu externorum malorum sensus habetur et extinguitur in iis, quos Deus veluti occultat in atris dulcissimis domus suae, tanquam imago quadam fuit, quod illis tribus viris genere Hebraicis in sacris litteris scribitur accidisse, cum jussu Regis impii (*Dan.*, III), quod immanem statuam, quam erexerat atque dedicarat, adorare nolent, vinciti in rogum ardente immisso sunt. Illis, enim, ignis vincula, quibus constreti tenebantur, ademit; ipsis, vero, neque ussit, neque detrimento aut dolore affectit ullo: ita, quod ad illorum perniciem comparabatur, valuit ad salutem illis et ad vinculorum dissolutionem. Sed quamvis hujus rationis exempla aliquot existent in iis hominibus, quos instituit lex *Vetus*; tamen, hacten tota laus in mediis malis gaudendi et ex dolore voluptatem capienda propria est *Evangelii*; in quo pretiosissimi Christi sanguinis, pro mundo effusi, maxima viget virtus atque vis divina. Itaque, in ipsis *Evangelii* primordiis de Apostolis dicitur exilie illos (*Act.*, V.) *gaudentes a concilio, quod digni habiti essent, pro nomine Iesu contumeliam pati*; et illa oratio ad *Evangelii* tempora pertinet: *Omne gaudium existimat fratres, cum in varias tentationes incederitis; et nostrorum,*

id est, cultorum Evangelicae legis vox illa est (*Roman.*, v): *Non solum autem, sed et gaudemus in tribulationibus.* Nam, certe, ante Christi ad nos adventum grave hominibus videbatur inopes esse, durum ignominia affici, non ferendum dolore cruciari: itaque exilium nobis triste erat, morbus molestus, mors acerba atque dira. At posteaquam Filius Dei, naturam humanam secum conjungens, miram illam cum hominibus societatem coivit, ut particeps ipse nostrorum miseriarum effectus, nobis communicaret bona Divinitatis suae, quae pro adversis habebantur in vita, quaeque homines horrere soliti erant mala, sic ea condivit et omni tanquam felle ab eis detraecto dulcia fecit, ut praeternali nomen in iis certe, qui Christi sunt quique capiti suo et fide et recte factis adhaerent, nihil jam de sua pristina acerbitate retineant. Neque enim fieri poterat, quin accendo natura Dei ad nostram naturam, omnia ejus mala, illo Divinitatis veluti Oceano obruta et immersa, mala esse desinerent. Itaque, quae mala nostra culpam in se atque scelus habent, ea Christus, utpote qui ab omni peccati labe purissimus esset, non quidem admisit, sed quae nos admisimus in se ipsis luenda et delenda suscepit; crucisque affigens ea, sanctissimo suo cruro, quod ad se attinet, penitus eluit. Quae autem doloris atque poenae mala sunt, eorum omnium sensum atque gustum percepit, perferre que illa atque subire voluit; quo illius gusto detraxit illis, quidquid veneni in ipsis inerat, nobisque ad ea, non solum fortiter ferenda, verum etiam cupide appetenda praecevit, sicut Paulus scripsit (*Ad Heb.*, ii.) de ipso, dicens: *Qui pro omnibus nobis gustavit mortem.*

Ex quo etiam illa est mortis amara irrisio, quae proprie ad Novae legis tempus spectat (*i Corinthus.*, xv): *Absorta est mors in victoria. Ubi est, mors, Victoria tua? ubi est, mors, stimulus tuus?* Quod certe in mortem non magis magnifice, quam vere dici, re ipsa atque facto, magnoque fortitudinis et memorabili exemplo, cum virorum, tum

feminarum, post auditum in terris Christi nomen ad mortem certatim convolantium, infinita millia comprobaverunt. Nunquam, enim, neque tanta alacritate animorum, neque tam proris et incensis studiis ad voluntariam mortem et acerbissimos cruciatus tot martyres properarent, si mors illis pro morte esset, aut potius nisi ipsum mori ipsumque cruciari dulcedine redundare, atque adeo melle illitum esse, illis videtur. Et, certe, ipsi saepè affirmarunt carnificinam ipsam coelestis voluptatis officinam sibi videri, et per ardentes prunas nudis pedibus cum incedebant, per amoena prata et sparsam humum roris se incedere arbitrari dixerunt. Atque, ut ex infinita copia id potissimum proferam exemplum, Theodoretus quod scribit, historiae ecclesiasticae gravis auctor (lib. iii, c. ii), hoc quale sit, ex eo satis intelligetur, quod Antiochiae christianus quidam juvenis dixit. Nam is, cum Juliani imperatoris jussu, quod idola irrisisset, medio foro magnoque in hominum conventu virginis diutissime et saevissime caedebatur; cumque ejus interea non solum ejulatus ulius non audiatur, sed nec gemitus quidem, cunctis qui aderant admirantibus, rogatus a quoddam, qui perferret dolores tantos tam aquo atque adeo laeto animo, respondisse fertur nullo se ex plagiis dolore affici; cumque instaret ille rursus et ejus ipsius stuporis causam quaereret, assistere sibi dixit atque affirmavit, ex quo primum caedi coepitus esset, divina specie quendam juvenem foventem ipsum atque omnem abstergentem dolorem. Atque idem, postea cum solvi jussus esset et abire permisssus, illo juvene, qui ipsum comitabatur, recedente ab illo statim et abeunte, gravissime doluisse scribitur; quod dicebat millies mori, non solum caedi virginis, maluisse se, quam illo tam dulci tamque bono comite caruisse. O Christi sanguinis vim incredibilem! o pietatem et dulcedinem Dei! o fructus virtutis uberes, dulcesque iam et jucundos, non solum fructuosos dolores!

Sequitur: ET NUNC EXALTABIT CAPUT MEUM SUPER INI-

MICOS MEOS.—Quod olim, inquit, Deus fecit, ut me ab hostiis meorum insidiis atque manibus liberaret; idem nunc, tametsi eorum copiae atque vires augeantur, efficiet, multoque quam antea efficiet uberior. Nam a primo ut Deus mihi bene et vellet et faceret, sola adducebatur bonitate sua; at nunc, quo vel constantiae rationem habeat, suum in me beneficium tuebitur: nuper insidias et cruentas inimicorum meorum manus a me repulit; nunc, ut spero, illos subjicit meis pedibus; id enim valet quod dicit: *ET EXALTABIT CAPUT MEUM SUPER INIMICOS MEOS.* Nam eo Hebrei justam victoriam significare solent, ex ipso, scilicet, habita victoris erecti atque stanis, victis ad illius pedes interim suppliciter abjectis. Itaque hoc in re militare dictum, victoriam significat; in rebus luctuosis et tristibus, laetitiam, ut in illo (iv. Reg., xxv): *Sublexavit Eelmerodach caput Joachim;* in omni denique re, excellentiam in eo quo de agitur. Ex quo ille:

*Verum haec tantum alias inter caput extulit urbes,
Quantum tenta solent inter viburna cupressi.*

Quod si cui placeat Davidem hoc versiculo fuisse vaticinatum victoriam eam, quam Christus adeptus est de peccato atque morte, saevis et maxime nobis infestis hostibus; sique dicat aliquis, Christum ipsum a Davide caput vocari, eumque exaltandum esse dici super inimicos suos; hoc si quis velit, id mihi non solum non displiceat, sed etiam probetur vehementer, atque eo magis, quod video sacros vates solere, instituta a se primo de suis aut aliorum rebus gestis, orationi attexcere atque miscere futurum atque magnarum rerum sua vaticinia. Etenim ipsa narratione et commemoratione rerum a se vel ab aliis gestarum, propter occultam similitudinem aliquam, quam illae res gestae cum futuris rebus a Deo efficiendis magnis atque sublimibus habent, commota saepe vatum mens, hauriensque divinum majus et perfectius lumen, in medio

orationis cursu eas illas videre incipit, quod a principio non faciebat; quod, cum variis accidit ut ex praesentibus aut praeteritis futura prospiciant, ea ut prospiciunt statim effundunt, et iis, quae instituerant dicere, attexunt, unumque componunt et efficiunt orationis textum ex utroque rerum genere. Rationi porro consentaneum est, id ipsum accidisse nunc Davidi, de se ac de suis inimicis canenti. Nam quoniam in sua persona Christi personae imaginem inesse sciebat, vero simile est ipsum cum ei, sua certamina et victories canenti, Christi item certantis atque vincentis species oblatu atque objecta esset, tanto affectum gaudio atque voluptate fuisse, se ut continere non potuerit, quin ejus aliquam mentionem statim faceret, suaque id carmini insercret, ipsumque carmen pulcherrimum et per se satis commendabile, laetissimae rei atque maximae commemoratione ista inserta, commendabilius efficeret.

Quod si quis moveatur eo, quod David dicit: *SUPER INIMICOS MEOS*, quo plane suos David significat inimicos, non Christi; et propterea, putat hic agi de una Davidis exaltatione et Victoria, is mea sententia decipitur. Nam quos Christus vicit inimicos, non tam sibi quam Davidi ipsi atque adeo nobis omnibus vicit. Nec, vero, illi magis Christo adversabantur, quam generi humano universo; immo, verum si loquimur, nobis solis maxime proprie erant inimici. Nos enim soli serviebamus peccatis, et propterea damnati a Deo fuimus mortisque addicti; daemonesque, ob id nostris cervicibus imminentes, nos sibi subjici deberi dicebant, et certe tenebant subjectos: quae Christus non attinere, satis aperte idem ipse Christus declarat illis verbis (Joann., XIV): *Venit princeps hujus mundi, et in me non habet quidquam.* Non, ergo, daemones nocere Christo in aliquo aut incommodare poterant, sed cum nostri generis inimici essent, nosque universos tenerent misere oppresos, illis suis armis, peccato atque morte, Christus bellum

illis ultro indixit, seque a nobis opposuit adversus illos, suumque ipse corpus eorum telis objecit. Ac peccati quidem unum illorum telum ad se non admisit; tantum quae nostro corpori infixa ejusmodi plurima erant tela, pro suis habuit. At mortis alterum totum intra praecordia recepit. Quod sane telum non tam eripuit vitam Christo, quippe cui triduo postquam mortuus est redditus est, magnis bonis atque accessionibus cumulata, quam peccatis nostris, quae Christus in se suscipiens, ipsius peccati, veluti personam sustinebat, abolitionem attulit et interitum: quibus sane extinctis, quae ipsa tanquam fundamenta erant dominationis daemonum, illorum in nos imperium statim corruit. Quamobrem, verissime exaltasse Deus dicitur caput nostrum, id est, Christum super inimicos nostros. Nobis enim proprie adversabantur ii, quos Christus devicit, eoque devicit illos, ut quod cecinat Zacharias (*Luc.*, 1): *De manu eorum liberati, sercianus ipsi omnibus diebus nostris.*

Unde sequitur: *CIRCUIVI, ET IMMOLABO IN TABERNACULO EJUS HOSTIAM VOCIFERATIONIS: CANTABO, ET PSALMUM DICAM DOMINO.* Quod, utrovis modo intelligatur superior versiculus, recte et ordine sequitur ut vel pro victoria ea, quam ipse de suis hostibus consequi sperabat, vel ob eam, quam Christus de communis omnibus inimico consequaturus erat, victimas Deo et laudum carmina se redditurum promittat:

7.—**Eaudi, Domine, vocem meam, qua clamavi: miserere mei, et exaudi me.**

Variat Davidis animus inter spem et metum. Nam sicut divinae bonitatis et experti amoris consideratio illum spe erigebat, ita Saulis Regis sibi infestissimi potentia atque opes, quae omnia quamvis tuta loca suspecta efficiebant, ipsum debilitabant metu. Mens, igitur, Davidis dubio rerum suarum statu suspensa variis cogitationibus distra-

hebatur, quae alias lactae, tristes alias alternantes et in ipsum incumbentes, saevos in illo excitabant fructus variorum affectuum. Ex varietate porro eorum varia item oriebatur oratio. Itaque, qui hactenus nihil nisi fortiter et elate et animose dicebat, is nunc timore perculsus, abjectus atque supplex ad precandum se convertit; et inter magnifica verba timor subite exortus, et tanquam ex insidiis adortus ipsum atque invadens, voces ab eo elicit timidas atque supplices. **AUDI, inquit, DOMINE, VOCEM MEAM.** Sed quam vocem oro? Hactenus enim fiducia quidem plenas multas emisit voces, supplicem autem aut humilem prorsus nullam. Hic primo dici potest Davidem, communem graviter dolentem affectum atque morem sequitum, ita loqui. Etenim qui gravi aliquo malo aut dolore premuntur, antequam mali ejus quod ipsos angit magnitudinem dicant, aut quas habeant dolendi causas exponant, unum illud, sibi ut aliquid opis afferatur, ab iis, quos auxilio ferendo aptos vident, petere iterum atque saepius solent. Deinde, non absurde dicatur, etsi minus ore, corde tamen atque animo, quo quamvis brevi tempore multa copiose dici possunt, Davidem metuentem rebus suis multa precatum, ab interiori sermone in externam hanc prorupisse vocem; itaque dixisse: **AUDI, DOMINE, VOCEM MEAM,** nimis eam, quam jam dudum, imo e corde emittebat.

Postremo, ut puto, non deerit cui potius videatur dicens hoc loco hebraice non legi: **QUA CLAMAVI AD TE,** sed futuro tempore: **QUA CLAMABO.** Ita his verbis non significare a se petitum esse aliquid antea, sed cum jamjam petiere vellet, ac mox petiturus plane esset, eo praemunire futurae suac petitioni et Dei aures dociles et attentas voluisse reddere. **AUDI, inquit, DOMINE, VOCEM MEAM.** Quando, scilicet, ad te clamavero votaque cordis mei ac desideria exposuero. Nec vero non dici debet, quam hic versiculus cum superiori cohaereat, quamque ex illo tanquam fonte iste rivus ducatur. Quippe superius dixerat se spe-

rare futurum, ut Deus ipsum exaltaret super inimicos suos. Atque rerum natura ferebat, ut haec futrorum suorum certaminum facta ab ipso commemoratio desiderium vincendi in illo excitaret et accenderet. Desiderio porro timor agnatus est; nam quae ipsi assequi multum cupimus, eorum contrarius eventus valde timemus. Metuebat, ergo, interdum David incertos belli eventus Martemque communem, isque metus et vincendi nascebatur desiderio; desiderium, vero, ex memoria certaminum futrorum exitit: atque ita, ut ultima primis copulemus, superior versiculos in quo certaminum Davidis commemoratio facta est, hunc sollicitudinis ac timoris plenum edidit versiculum. Sed pergit:

8.—**Tibi dixit cor meum, exquisivit te facies mea: faciem tuam, Domine, requiram.**

Commemorat suum erga Deum amorem, quo magis ipsum provocet ad sibi ferendam opem. Quanquam hoc ita dicit, ut ambiguum sit, utrum amorem intelligi velit praeteritum, an futurum: id est, utrum dicat Deo, quia semper ante id tempus ipsum dilexerit et studiosus illius atque amans fuerit, idecirco se non deberi deseriri ab ipso et hostibus tradi; an promittat potius atque pollicetur Deo, se si modo unquam victoriae compos effectus fuerit, collocatum in ipso omnem spem atque amorem suum; quale est illud, quod Jacob vovisse dicitur: *Si fuerit Dominus mecum in via hac, in qua ambulo, et dederit mihi panem ad vescendum et vestimentum ad induendum, reversusque fuero prospero in domum patris mei, erit mihi Dominus in Deum, et lapis iste, quem erexi, in titulum.* Sed sive hoc, sive illo modo accipiatur, utroque modo docet David se non indignum esse, qui a Deo adjuvetur, vel ob praeterita sua erga Deum merita, vel quia illud ipsum liberari ab hostibus suis et a bellis et certaminibus vacare, quod desiderat, ob

id praecipue desiderat, ut deinceps quod reliquum est vitae vacare Deo possit, animo pacato atque tranquillo; qui unus finis iustis hominibus est in omni vita propositus. **TIBI, inquit, DIXIT COR MEUM.**— Speciem et tanquam imaginem animi desiderio aestuantis oratio ipsa prae se fert; et certe magnum illud desiderium vacandi Deo et fruendi ipso, quod animo Davidis includebatur, explicare verbis quid vellet atque eloqui ipsum satis non sinebat. **TIBI DIXIT COR MEUM.**—Nec plura addit, sed rursus alio ex principio: **EXQUISIVIT TE FACIES MEA.** Quod ipsum etiam inabsolutum reliquit. Tertio atque tandem: **FACIEN TUAM, DOMINE, REQUIRAM.** Sed quo ille minus verbis explicit quid fuerit loquutus cum suo animo, quidve quæsierit oculis atque mente, eo amoris sui magnitudinem, et quantis incenderetur et adureretur charitatis ignibus magis declaravit. Modice, enim, vel intra modum potius amat, qui quod amat quantumque amat libere eloqui et, quamvis copiose, exornare verbis potest; ille ardet, qui exorsus dicere in mediis verbis insistit, qui abrumpit institutam orationem, qui nihil enucleate explicat, sed confundens omnia atque permiscens, quaecumque amor illi suggestit atque dictat, quae sunt plane innumerabilia, uno tempore unoque etiam verbo conatur cuncta eloqui, et quamvis nihil satis explicet, eloquitur tamen omnia; quod Davidi usus venit hoc loco. Nam ista veluti reticentia et istis quasi singuliti interruptis verbis, quid, quod illi in animo esset dicere, inexplicatum aut indicatum reliquit: **TIBI, inquit, DIXIT COR MEUM.** Id autem est (ut tentemus ipsi modo, si tamen id assequi unquam poterimus, pluribus explicare verbis, quae David uno pene dicam verbo conclusit), hoc itaque est, ad te unum suspirat, tecum perpetuo loquitur, et, aliis mutus, cor meum ad te clamare nunquam desistit. Te ita amat, ut quo te appelleret satis apto ad ardorem suum explicandum nomine, non inveniat. Tu pater illi, atque adeo mihi es: tu salutis dux, tu lumen, tu vita, felicitas

tsique omnino meae princeps atque Deus solus tu. De te solo cogito semper, tibi uni supplico, canendi de te finem nullum facio. Nec solum te meum appetit egi; oculi etiam ipsi mei tuam ubique faciem requirunt. Qui sane oculi quocumque se convertunt, quod te non vident, nihil arbitrantur te vidisse. Sed me nullus deterribit labor a te requirendo, tantum ipse nolis aversari me et abs te iratur repellere. Quare sequitur:

9.—Ne abscondas faciem tuam a me: ne declines in ira a servo tuo...

Qui alium aversantur, ei cum occurrunt faciem atque oculos alio convertunt. Declarat, igitur, rem ex habitu, dicens: **NE ABSCONDAS FACIEM TUAM A ME.** Id est, ne me averseris; quae loquendi ratio propria videtur esse harum litterarum, in quibus etiam saepe ponitur facies pro auxilio et favore Dei. Sed cur metuebat sanctus David ne se Deus mutata voluntate desereret, homo non solum de sua erga Deum voluntate optime sibi conscient, sed de Dei in se amore, tot ab eo acceptis beneficiis, apertaque ejusdem voce et testificatione plane certus? Primum, quia noverat hominis ingenium lubricum esse et ad delinquendum facile. Deinde, quia nostras nobis voluntates ita ignotas atque abditas sciebat esse, ut saepe quid ipsi amemus atque cupiamus statuere nobiscum ipsi vix possimus. Quapropter jure metuebat, ne quod forte peccatum ad animum suum se inscio irrepperisset, sequi ignorantem aut parum certo attendentem maculasset; quod quo magis Deum diligebat, eo metuere aut saltarem vereri debebat magis. Nisi si quis illud malit, Davidem communem expresissim morem eorum, qui aliquid ardenter cupiunt. Nam hi optandi atque precandi ac singula, quae obstare quovis modo suae cupiditati possunt, cavendi atque deprecandi modum nesciunt. Itaque, David etsi semel jam atque iterum precatus fuerat Deum, ne se

desertum atque auxilio constitutum relinqueret, tamen ob magnitudinem desiderii atque periculi, sibi ipsi nequaquam satisfaciens, eadem saepius repetit.

Ex quo etiam sunt quae sequuntur: **AUXILIUM MEUM FUISTI: NE DERELINQUAS ME, NEC DIMITTAS ME, DEUS SALUTIS MEAE.** Quo versu, verbis tantum commutatis, dicit fere eadem quae superiori; illud novum quod allegat, quodque ad persuadendum Deo arbitratus est valere plurimum, illum, videlicet, semper ante id tempus auxilium sibi tulisse, quasi ita loquatur et sentiat: minime divinae constantiae atque immutabilitatis esse eum descerere ad extremum, quem semper antea protexisset, neque convenire Deo, ut brevi horae momento perdere vellet tot sua beneficia atque dona in ipsum Davidem per tot annos collocata et veluti congesta. Quod argumentum urget adhuc. Itaque sequitur:

**10.—Quoniam pater meus et mater mea dereliquerunt me:
Dominus autem assumpsit me.**

Id est, assumet ipse ad se, quia dereliquerunt illi, nam, inquit, solenne Deo est tueri ac protegendo miseros quoscumque viderit et humana ope destitutos homines. Nam et ob eam causam dignatur vocari pater orphanorum et vindicem viduarum. Tuebitur, igitur, et pro suo me habebit, qui ita sum nudus atque desertus, ut me etiam deseruerint, quibus mea salus charissima esse debuerat, parentes mei. Sed occurrit acris quaestio: quomodo verum sit patens Davidis ipsum reliuisse, cum constet non solum illos sed cognatos etiam Davidis omnes, ut primum ei Saul verum indixit bellum, statim ipsius partes sequitos, omnes fortunas suas contulisse in communionem ejusdem temporis atque periculi? Sic, enim, scriptum est: *Abiit autem Iacob ad speluncam Odollam. Quod cum audissent fratres eius et omnis domus patris ejus, descendenterunt ad*

illum. Fortasse haec scripsit David in ipsa sua fuga, antequam ei quisquam se adjunxisset. Itaque exponit hic illius temporis suam solitudinem, nec tam agit de eo quod sibi postea evenit, quam rerum suarum praesentem statum commemorat. Vc certe haec retulit ad primum suae actatis tempus, cum a Samuele in Regem est inunctus. Nam cum esset David natu minimus filiorum Isai Bethlemitae, cumque ipsum pater suus videretur negligere, quippe quem ruri amandatum et tanquam regalem ovium custodiae destinasset, reliquis tamen omnibus ipsis fratribus, qui ut aetate anteibant illum ita indeole animi atque corporis superare ipsum videbantur, praeteritis, in medio ipsorum Deus per Samuelem illum juvenem et pene puerum inunxit; quod erat futurae regiae dignitatis signum certissimum. Id igitur dicit, se quem sui olim dereliquerant, id est, respectui et contemptui habuerant ut natu minimum, a Deo, qui humiles respicit, susceptum, hoc est, reliquis suis fratribus antolutum fuisse; quod cum dicit, causam reddit ejus, quod proxime dixerat: AUXILIUM MEUM TU FUISTI, idque auxilium exponit quale fuerit; nam quod Deus ipsum elegit cum negligeretur a suis, in eo auxilio ei fuisse adversus contemptum et despectionem videri potuit, Davidi certe ita visum fuit, idque hoc loco testatur. Sed audiamus quod sequitur:

. II.—**Legem pone mihi, Domine, in via tua: et dirige me in semitam rectam propter inimicos meos.**

Sicut tulisse auxilium Davidi Deus dictus est, quod a contemptu suorum vindicavit illum, sic quod eodem tempore precabatur David, dicens: NE DERELINQUAS ME, NE MITTAS ME, quid in eo sibi vellet, quidve peteret, isto modo interpretatur versu. Petebat, enim, ne se subrahebat Deus ipsum luce destitutum aberrare permetteret in his mortalitatis lubrica et plena erroribus semita, quo nunc ex-

planat, cum dicit: LEGEM PONE MIHI, DOMINE, IN VIA TUA: ET DIRIGE ME IN SEMITAM RECTAM. Itaque illius versus singula hemisticchia declarant subjecti singuli versus. LEGEM, inquit, PONE MIHI, DOMINE, IN VIA. Id est, legem quae mihi pro duce sit ad ambulandum sine errore in mandatorum tuorum via, ita ut recta incedens a praescripto legis tuae nunquam discedam.

Sed quid est quod addit: PROPTER INIMICOS MEOS? An minus multos minusque sibi infestos inimicos erat habiturus David, aut evasurus erat corum insidias facilius, idcirco quod ipse per viam legis et mandatorum Dei, infense et neutram in partem declinans graderetur? Sane erat, nullaque sunt arma meliora, quaeque nos magis tueantur adversus hostes nostros atque defendant, quam custodia legis Dei, animusque innocens et omni flagitio atque peccato abstiens vita; cum, contra, nihil non solum miserius sed ne imbecillius quidem sit iis, qui se vitiorum servos esse volunt. Primum, quia virtute carent, id est, ipsa animi sanitatem atque constantiam; ex quo sicut corpora aegra nec munus suum tueri ipsa possunt, et ad omnes offensiones valde opportuna sunt, sic illi omnibus fortunae telis sunt violabiles. Deinde, quia in multorum odio incurruunt necessario, multosque qui importune se et flagitio gerunt, sibi faciunt inimicos. Neque enim flagitiosa vita vivi atque duci potest sine multorum injuria. Postremo, quod est omnium longe miserrimum, quia suis ipsis vitis ac peccatis vires quodammodo et veluti arma, quibus ipsis noceatur, ministrant inimicis suis. Etenim nulla re ad nobis incommendandum, vel ad nos opprimendum potius, neque paratiore, neque munitione, neque magis fortes efficiantur inimici nostri, quam nostris ipsorum vitis. Nam quis non faveat ei, qui homines conseleratos et odie et ferro perseguitor? aut qua in re populum quis magis habeat, non dico approbatorem, sed impulsorem et adjutorem, quam si rapacitatem, impudicitiam, violentiam, impietatem et

ejusmodi labes animi atque pestes reliquas, in judicium vocatas, ad poenam et ad supplicium rapiat; omnes enim sceles odimus, etiam illi, qui scelesti et flagitiosi sunt, aliorum item flagitiosi et scelerate facta detestantur. Hoc quoniam David intelligebat, tametsi vitam suam in magnum perieulum atque discrimen adductam esse videret, quod ipsum potentissimum obsideret inimicus, ad omnes auditis opponens se, omnesque ipsi salutis vias intercipiens; tamen, non induxit animum petere a Deo, devium ut aliquod et tutum et suis ipsius hostibus ignotum iter ipsi demonstraret, quo ipsorum vires posset et arma effugere; noluitque etiam petere, ut suas copias atque opes suppleret, ut aquatis viribus contra stare in acie ipse adversus Saulem posset et justo praelio decernere; verum illud solum a Deo postulat, ut se inducat in viam legis suae, inductumque deducat, sine aberratione sineque prolapsione aut offensione aliqua. Nimurum intelligens hac una ratione, se a suis adversariis superari posse atque vinci, ipsum si prius cupiditates vicissent suae; ideoque adjecit:

I2.—Ne tradideris me in animas tribulantium me...

Id est, ne sinas ut abs te deficiens ipse, et ignoracionis humanae lubricas vias ingressus prolapsusque in eis atque corruens, quod adversarii mei valde expetunt, vulneri excipiendo nudum latus aperiam. **NE TRADIDERIS ME IN ANIMAS.**—Hoc est, desiderialis atque libidini inimicorum meorum ne permittas me tradi, ex proprietate hebraici sermonis, in quo pro desiderio nomen animae ponitur. Quod autem meminit desiderii inimicorum suorum, quo inhabant ipsius haurire sanguinem, eo tacite et artificiose in suam sententiam ipsum Deum magis adducit, id veluti argumentatus ac dicens: aequius multo esse ac Dei bonitate dignius, ipse ut faveat suis, id est, ipsius Davidis justi, scilicet, et pi-

hominis votis ac desideriis, quam ut aliorum, hoc est, impiorum et sceleratorum libidini et cupiditati obsequatur. Nam quis bonus aequo animo ferat, bonos jacere moestos, improbos vero volitare laetos atque alacres? illos lugere victos, hos victores exultare? illos innocentem dimitare de vita, sceleratos et injuriosi omni metu liberos formidini aliis et terrori esse? hos bonis circumfluere, illos inopes egere? illorum denique frustrari iusta vota, horum autem impia desideria compleri? eodemque pertinet quod sequitur: **INSURREXERUNT IN ME TESTES INQUI, ET MENTITA EST INQUITAS SIBI.** Nam eo David hostium suorum personam apud Deum in majus adducit odium, dum praeter caetera illorum peccata atque mala, etiam in testimonio dicendo falsitatem illis impingit; quo, quanto cis fuerit iratior effectus Deus, tanto ipse reddatur magis placatus atque propitius.

Quamquam vix reperio quo modo hoc ad Davidis personam pertinere possit. Nam quando is, obsecro, legitur falsis testibus circumventus? aut quis unquam in illum falsus esse testis scribitur? Nam Saulis quidem animum non aliorum criminationes a Davide alienarunt; sed illius gloria, belli artibus parta, invidia ipsum exulceravit: ex quo mox odium sequuntum, et ex odio necis studium, cum animo inciusa diutius contineri non possent, primum ad occultas inimicitias manare cooperunt, postremo in apertum bellum prorupere: *Ei cantabant in choris: Saul cecidit mille et David decem millia* (*1 Reg., xviii*). Non igitur ista satis quadrant in Davidis personam. Nisi forte Dogaeum delatorem hoc loco intelligi voluit; verum is Achimelech proprie incommodavit, non Davidi. Aut nisi hoc malum, in aula Regis Saulis fuisse aliquos, qui cum Davidis dignitati atque apud Regem gratiae, ad quam ex humili brevi pervenerat, invidenter, occulite illi obtrectando semper et detrahendo, Saulis animum ipsum, sua sponte non satis aequum, in Davidem falsis suspicionibus impleverunt, et

tandem odio praecepitem egerunt. Quod quamvis non aper-te scribatur in libris Regum, tamen satis potest colligi ex illo, quod David Sauli dixisse memoratur, videlicet (*i Reg.*, xxvi): *Si Dominus incitat te adversus Davidem, pla-
ceatur sacrificio; si autem filii hominum, sint maledicti.* Sed quoquo modo iste se habent, illud certe confitendum est, hunc versum aptissime posse intelligi de persona Christi, qui nunc Davidis ore apud Deum patrem de iis queratur hominibus, qui se scelerate accusarunt et falsis criminibus obruerunt.

In quo illud animadvertis omnino debet, cum Christus Jesus, cuius ex persona hunc versum accipimus, oppugna-retur a plurimis, idque variis modis: nam alii prodiderunt illum, alii accusarunt, alii comprehenderunt, ab aliis aper-te tela in ipsum jaciebantur, clam ab aliis subminis-trabantur; denique damnatus ab aliis, ab aliis caesus et cruci affixus fuit, et tanquam in scena cum fabula agitur, sic in illa Christi causa et postremo necis crudelissimae actu, alii alias personas gesserunt; cum igitur tot haberet Christus tamque varios inimicos, de reliquis omnibus si-lere ipsum, unum vero illud genus eorum, qui in ipsum falsum testimonium dixerunt, nominatum accusare; quo nos intelligeremus, innocentibus atque bonis hominibus ipsum per se mori atque ab hoste interfici non admodum acerbum esse, at cum falsi criminis specie quæsita et ob-tenta, pro nocentibus habiti, ad supplicium rapinuntur, id vero grave illis nimis et intolerandum videri. Etenim du-pliciter fit, ut afficiantur poena atque morte boni et innoxii viri: vel ob id ipsum, quia boni sunt, quod accidebat olim sanctis Martyribus, qui nullum aliud ob scelus poenis sub-jiciebantur, nisi quod pietatis atque Christi fidei veri cul-tores essent; hoc vero mortis genus boni non modo fugere aut detrectare nolunt, verum adire atque obire etiam eam mortem cupiunt, utpote quæ eos illustreret et eximiis gloriæ ornamentiis afficiat; itaque, vel interimuntur ob id ip-

sum, quia boni sunt, vel ob verum quidem crimen, falso tamen ipsis objectum, sceleris damnati extinguntur, quod est injuria atque calamitatis genus maximum, propterea quod ad justitiam extingundam, nomen ipsum justitiae scelerate usurpatur, et sub aequitatis jurisque persona tecta atque etiam commendata calumnia, in indignos grasa-tur nomineque et armis virtutis utiū adversus ipsam virtutem. Itaque aegre valde ferunt boni sceleris sibi nota-m inuri, aut nomen affigi, et pro sceleratis interfici, alias non gravato morte oppetituri. Non enim solum amittunt vitam, cuius ipsi cupiditate minime tenentur, sed quod charissimum illis esse debet, quales sunt tales videri, quo ex eo apud homines gloria illustretur et nomen Dei, id illis indignissime eripitur virtutisque cultores in parvitudinum numero ponuntur; juris vero atque aequi oppressores, vin-dices scelerum atque ministri sanctissimarum legum cen-sentur, ex quo extitit etiam in divino vase et sanctissimo homine talis querimonia (*Ilabac.*, 1): *Quare respicis con-
tempiores, et taces conculcante impio justiorem se? Et facies
homines quasi pisces maris, et quasi reptilia non habentia da-
cem?* et factum est *judicium et contradicitione potentiorum.* Propter hoc lacerata est lex; *quia impius prævarlet adversus
justum, propterea egreditur iudicium perversum.*

De quo cum justi dolent, non tam suam et privatam vicem dolent, quam publicam virtutis causam lamentan-tur. Male enim cum virtute, imo pessime, agitur, quotiescumque id evenit, ut boni pro sceleratis habeantur. Nam et reliquorum, qui boni esse student, retardantur studia virtutis, et ipsis improbi insolentiores redduntur, ipsumque adeo virtutis nomen suspectum et invisum multis fit, dum sub eo insidias humanae vitae fieri et capitalia vitia tegi nonnulli vel credunt, vel suspicantur; tum qui sibi ipsis videntur dicatores, ansas inde sermonis arripiunt ad pu-blice atque ridicule virtuti detrahendum. Vide, inquit, quo evasit fucata illa simplicitas, quantum sceleris modes-

tia ac pudore suffusus vultus ille tegebat, quid adjecisse pro Christo omnia, quid austерum vitae genus coluisse prodest, quid vigiliis sacris, quid jejuniis, quid assiduo precandi studio proficitur, siquidem illis studiis ista monstragignuntur! ita ne hoc agebatur illo Sacrarum litterarum atque Theologiae disciplinaria indefesso studio? abeant litterae, facessant pietatis studia. Ille vivit recte, qui, quod ille dixit, vixit, dum vixit bene. Hujusmodi illi, falsa illa quidem, scelerata, impia, quis neget? Neque enim virtus sui dissimilis esse queat, aut ex aliorum sermonibus naturam suam et ingenium mutet, quamvis accusetur criminose. Itaque falsa omnia, attamen ista falsa veras interdum et nimium dolendas striges in castris virtutis edunt, verasque calamitates bonis viris important; veras, inquam, quomodo vulgo judicatur de bonis malisque: nam justo et innocentii homini, quanvis falsis testibus oppresso quamvis male pereunt, nihil mali accidit, si ad divinae examen rationis nostra iudicia revocemus. Nam, *in paucis*, ut scriptum est (*Sap. III*), *exxati, in multis bene disponentur: quoniam Deus tentavit illos, et invenit eos dignos se.* Ergo illi, quovis modo cadat alea, beati erunt atque felices; delatores contra et falsi testes, etiam eo ipso tempore cum se viciisse laetantur, sunt infelices et miseri.

Neque enim sit falsum quod sequitur: **ET MENTITA EST INIQUITAS SIBI.** — Id est, adversum se mentita est, in summaque ipsius caput recidet quidquid contra innocentiam falso commenta est. Nam licet connovere interdum Deus videatur et suorum obliisci; tamen quam a se ipso bonitateque sua discedere non potest, tam nequit non patrocinari innocentibus. Itaque posteaquam illos, in campum et tanquam in aciem deductos, calumniis et impugnationibus malorum hominum paululum exercuit, tandem aperit et in lucem profert insidiosas impiorum artes, eosque frangit atque debilitat; aut si hic, id est, in hujus saeculi brevi vita id interdum negligit facere, in publico certe totius or-

bis atque omnium quicumque unquam fuerunt conventu hominum cumulate facturus est: quod cum flet, mendaces atque falsi testes, turpissimis suorum criminum notis iniusti poenisque subjecti, in odio atque infamia erunt semperna; bonis, vero, per calumniam oppressis, non solum suus restituetur honor, sed vita etiam immortalis et gloriae plena reddetur. Unde consentaneo sequitur:

13.—Credo videre bona Domini in terra viventium.

Nam utecumque in hac mortali vita et in hac terra, in qua non tam vita vivitur, quam ad acerbos fortunae causas subeundos spiritus ducitur atque propagatur, cum bonis viris actum fuerit; sive adversarios suos illi vicerint, sive ab eis victi ceciderint, certum est fore, ut cum ab his locis descesserint, in coeli regionibus felici fruantur atque beata vita. Sunt qui terram viventium hoc loco Judaeam dici potent: quo certo nomine ad Esala (*LIII*) et Ezechiele vatibus non semel appellatur. Appellatur autem sic, propterea quod multum praestaret caeteris orbis regionibus ea terra eorum, quae ad vitam necessaria sunt, et copia et bonitate; atque ob id maxime sacri vates viventium terram nominarunt ipsam, quia in una ea verus Dei retinebatur cultus, reliquis omnibus populis idola colentibus. Ab ea igitur, quia nunc exulabat David et sperabat quod illi pollicitus fuerat Deus, suum in eam gloriosum futurum redditum, eo ipsum dicere, sperare se visurum bona Domini in terra viventium, hoc est, in ea terra in qua et quod ad vitae copias attinet abundantier, et quod ad Dei cultum et religionem pertinet, sancte vivitur, se visurum bona Dei, id est, adeptum promissa sibi a Deo bona, hoc est, ut id tertio interpreter, deletis ipsis omnibus inimicis, gloria et imperio potitorum et, quod ipse plurimi faciebat, habituum facultatem adeundi tabernaculum Dei, ejusque ipsius laudes in eo suis comprehensas carminibus decantandi.

Probabiliter quidem haec, atque adeo ad ipsam rerum gestarum fidem vere dicuntur; sed ut probabilia ista sint, tamen mihi verius appetet, terram viventium hoc loco coelum ipsum dici, et eo pervenendi spe sanctum Davidem aegritudines suas lenire. Nam et ipsa Judaea, si quo loco terra viventium appellatur, ob id appellatur maxime, quia illius pleraque divinitus relata erant ad coelestis patriae statum adumbrandum et significandum; praepterquam quod omnis illa Davidi in patriam restituto promissa regia felicitas caduca erat atque terrena, et non satis profecto digna quam vates divinus, sanctissimus certe vir, tanti faceret, ut ejus una spe vel in mediis malis se beatum ac felicem putaret ac diceret. Quid quod terra viventium, si hebraeae vocis numerum et sonum reddamus, terra vitarum interpretata est? Terra, autem, vitarum haud dubie augustius nomen est, quam ut ulti terrenae regioni possit convenire, aut ei satis apte tribui, propterea quod haec quae incolimus terrena loca, quamvis et coeli clementia et soli ubertate beata, mortis et morte pejorum malorum domicilia sunt, non vitae secunda loca, tantumque absunt ab eo, ut jucunde et tranquille vivendi nobis varias vias dent, ut unum hoc vitae, quod hic vivitur, genus mortis multo plus quam vitas habeat, utpote quod non solum festinet ad interitum, verum etiam singulis horis intereat; ut illa non dicam mala, morbos, dolores, aegritudines, fortunae acerbitates, quorum istae regiones valde sunt quidem feraces. Illa, itaque, sola regio vitarum et sit et appelletur terra, in qua malorum expers vita producitur per aeterna tempora, ubi qui vivunt geminam et utramque felicissimam vitam vivunt, ubi et viget animus et vivit corpus: animus, quia videt atque possidet nullo tempore amittendum Deum, in quo uno maxime animi vita consistit; corpus vero, quia abest ab eo, non solum morbus et dolor, sed et moriendi necessitas omnis atque causa, adestque rursus atque inest ei summa et pulchritudo et agilitas, quae sunt

certe eximia illa et praeclera bona Dei, quae sanctus David et videre cupit et dicit se sperare visurum in terra viventium. Quorum spe bonorum freti sancti homines, aequo animo praesentia mala ferunt. Et quando acris ipsa eos urgent, secum et cum animo suo ita loquuntur: leve esse et ad momentum temporis durans, nec tam re ipsa quam nomine acerbum, quidquid id est mali quod patiuntur, in quo perferendo fortitudinem suam et pietatem erga Deum spectari ab eodem ipso Deo; qui paratus cum sit, idque pollicitus fuerit ipse, pro malorum patientia proque vita mortali et terrena amissa dare immortalem in celo atque beatam vitam, nimis angusti nimisque pusilli atque adeo abjecti animi esse, quae tam parvo veneant, tam eximia bona emere non audere. Itaque se ipsi confirmant. Sed ad sunt catervae impiorum et, ut sibi videntur, callidorum hominum ista omnia irridentum et misericordum hominum solertia appellantum, itaque dicentium: nec vera illa esse nec verosimilia ullo modo, stultitiaque prorsus atque dementiae condemnandos esse eos, qui, quae vident atque sensibus suis percipiunt neglectis, quae nunquam sunt, certe quae nemus hominum dicere audeat se vidisse, ea sequantur atque ament. Quorum adversus voces atque opiniones impias quo in sua persona armaret David atque praemuniret omnes bonos, quicunque unquam futuri sunt, pulcherrimum hoc suum carmen tali fine conclusit:

14.—Expecta Dominum, et viriliter age: et confortetur cor tuum, et sustine Dominum.

Qua expositione sermonis et in eamdem sententiam tot repetitis verbis acriorem adhortationem fecit. Ex quo etiam intelligimus, quam sit difficile stare justos in acie fortes et invictos, quando non solum adversus illos fortuna pugnat, sed etiam perditorum hominum, quorum est maxima multitudo, prava iudicia insurgunt telaque in illos

omnes jacint, Deusque ipse interim subtrahere sese illis videtur, neque auxili sui atque favoris lumen ipsis praetendere. Nisi enim in magno desperationis et ad impios defectionis periculo versarentur, tam acer in adhortando David tamque vhemens prefecto non fuisset. Itaque, quemadmodum cum quis adverso flumine aut lembum remis agit aut seipsum natatu propellit, multis e littore spectantibus ipsum, si quando id accidit, ut fluctu ipso et rapiditate fluminis obrutus retro in praeceps feratur, ipsa magnitudo periculi non solum intentos spectatores reddit, sed etiam auxili ferendi cupidos. Itaque illud unum certatum omnes quod possunt: ne cede, vince, supera, magnis clamoribus iterare non cessant; sic hoc loco David ad omnes eos, qui in acie acriter dimicantes interea, dum cunctatur Deus seque ipse continet, graviter sub armis laborant conversus, eisque animum addens, ita fatur: EXPECTA DOMINUM, et iterum: VIRILITER AGE, et tertio: CONFONTE COR TUUM, postremo atque tandem: ET SUSTINE DOMINUM.

Et prefecto, verum si quaerimus, quod bonos et innocentes homines, dum ab aliis injuriose premuntur, maxima sollicitudine afficit, quodque eos laedit maxime, et periculo cadenti et a patientia ac pietate deficiendi propiores facit, non tam ipsa per se quae patiuntur mala sunt, quam illud unum, quod infirmitate quadam ingenii et conditionis humanae, vel omnino non curare Deum humanas res, vel certe suas ipsum negligere, offendensunque aliquo eorum peccato, quod ipsos lateat, discessisse ab eius illum, ipsisque tradidisse inimicorum suorum libidini vexandos atque perdendos, non quidem illi plane judicant; sed ad id, ut judicent, et rerum ipsarum indignitate et acerbitate quas tolerant, et ignorantie sui ea quae est humano generi propria, et vero opera et studio daemonum id maxime cupientium persuadere nobis, et propterea nostris cogitationibus saepè id subjicientum nosque impletum multis hu-

jusmodi suspicionibus inducuntur et impelluntur. Ex quo sunt illae voces (Psalm. LXXII): *Mei autem penitentiæ sunt pedes: pene effusi sunt gressus mei. Quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videntes;* et rursus: *Ergo sine causa justificavi cor meum, et laxi inter innocentes manus meas, et fui flagellatus tota die, et castigatio mea in matutinis;* illaque Esiae (XLIX) ex persona populi Dei: *Dereliquit me Dominus et Dominus oblitus est mei.* Igitur, quod illorum amicos maxime discruciat id est, quod a gratia Dei, ad cuius unius configurant praesidium et in quem unum contulerant omnes suas spes, cedidisse se suspicantur. Cujus rei in Christo magnum extat exemplum. Non, quidem, quod ille a Deo, hoc est, a se esse desertum se esse aut omnino posse deseriri vel putaverit vel suspicatur fuerit unquam; sed quoniam omnium earum rerum, quae acerbae et toleratae difficiles videntur esse, sensum ad se et affectum traduxerit. Is, igitur, cum in ea humili specie, quam ex nobis probis assumpsit, gravissimas injurias et tormenta acerbissima pertulisset, ad caetera tacens ac prope mutus, illud unum, quod se Pater suis oblisci esset visus, questus est intenta et lamentabili voce: *Deus, inquiens (Matth., xxvii), Deus meus, ut quid dereliquisti me?* Quocirca, quo id acerbius ferunt justi, eo oportuit magis, ut eos David iterum atque saepius adhortando ad perferendum et constanter agendum, Deumque in primis, quamvis longas moras trahentem, expectandum erigeret atque incitaret.

Quod, autem, saepè jam dicimus morari Deum et lente agere, et vix tandem ad justis opitulandum adduci, id non tam ex re ipsa verum esse intelligendum est, quam ex hominum opinione atque desideriis. Nam Deus ipse, quoniam cuncta late videt, et sapientiae quadam immensitate omnium temporum res gestas earumque inter ipsas consensus atque nexus, et quid cuique conveniat, et quo quidque agi tempore quoque oporteat, uno aspectu intuetur, suo quamecumque rem loco suoque et opportuno tempore

scientissime et prudentissime facit. At homini exigua et angusta mens, utpote quae neque tam longe lateque prospicere, neque uno simul tempore cogitatione tot res comprehendere, neque, si comprehendat, invicem conferre ipsas inter se possit ex sua ipsis exiguitate, tempus Deo atque modum judicandi et poenas de hominibus sceleratis sumendi statut atque praecepsit, quam nostram praefigitionem atque praescriptum quoniam Deus meliore consilio saepe negligit atque transgreditur, ipsum morari atque lento gradu incedere videri nobis dicimus: ita quidem certe loquimur, cunctatoremque et lentum et procrastinatorem vocitamus illum. Atque ubi accedit, ut qui ista Deo definitius judicandi et auxili i ferendi tempora in malis ipsis atque asperis versemur rebus, quoniam omnis et dolor corporis et aegritudo animi dilationis est impatiens, nisi precantibus nobis et adjuvari nos ab ipso potentibus continuo adsit ipse Deus, et ex nostro desiderio calamitati, quam patimur, modum imponat, negligi nos ab eo arbitramur, nosque proinde miseros dicimus, nostrisque querimur et lamentamur perditas et profligatas fortunas. Quare tales qui sunt, ii profecto saepius sunt admonendi Davidem ut audiant Deumque, quamvis morantem, expectent atque sustineant, ut non ex animi eorum libidine aut ex angustiis mentis suac Deum vel irasci vel depondere iram velint; ut quando ipsis auxili i ferendi tempus praeterire videatur, ne advenisse quidem illud, satisve adhuc esse maturum existiment, denique, ut cognoscant atque considerent quid nobis expediat quidve secus nescire saepe nos; Deo autem ipsi cognitum id et exploratum esse, nec sengen illum esse aut pigrum, neque imbecillum aut timidum, nobis ut benefacere aut nolit aut nequeat, exerceri virtutem atque illustrari patientia malorum, vita, quae sunt labes animi, adversorum acerbitatibus elui, pro terrenis rebus et cito perituriis amissis bona divina et aeterna reddi solere, nihil, denique, longum esse finem quod habeat;

et certe quo malorum tanquam tempestas major magisque saeva fuerit, eo majorem tranquillitatem et serenitatem futuram, sperantium in Deo et fortiter ad extremum usque contendentium felicissimos exitus semper fuisse, denique non, si ea mala quibus afficiuntur acerba ipsis et non ferenda videntur, Deo ipsis, cuius falli non potest judicium, perinde gravia videri; nomine mala praedicari, re ipsa beatae vitae seminaria esse, Hieremiam vatem illud vere scripsisse (III): *Bonum est viro, cum portaverit jugum ab adolescentia sua. Sedebit solitarius et tacebit, quia levavit se supra se. Ponet in pulvere o suum, si forte sit spes. Dabit percutienti se maxillam, satiabitur opprobriis. Quia non repellit in sempiternum Dominus. Quia si adjectit, et miserebitur secundum multitudinem miserationum suarum. Non enim humiliavit ex corde suo, et adjectit filios hominum.*

Atque, ut de alis taceam, et de me uno, qui haec cum scribo, carceri addictus et violatae fidei reus factus, maximis premor malis, et agam et loquar meaque ad meipse orationem convertant. An quia jam mensis agitur quadragesimus ex quo inimici mei de me triumphum agere cooperunt, et cum apud judices criminando tum apud homines universos detrahendo et obloquendo caput meum oppugnare non cessant, nullaque interim aut levatio malorum ostenditur aut effulget salutis spes, idcirco animum ipse despondeam, et Deum non allaturum innocentiae auxilium putem? Absit a me, absit persuasio tam impia. Numquam ego, pater sanctissime, ne si omnia mala irruant in me, aut minus bene de te judicabo, aut oculos meos abs te aut spem dimovebo. Nunquam de te sentiam nisi quae de optimo atque indulgentissimo patre aequum est sentiri atque credi. Nam ut eorum nunc obliisci beneficiorum velim, quae superioribus annis multa atque magna in me contulisti, hoc ipsum, quo premor, quod meum nunc angit animum, in quo severe tecum videris agere et iratus atque offensi personam sustines, totum ab eximio quedam